

ПРО ГІМНАЗІЙНІ РОКИ СТЕПАНА РУДНИЦЬКОГО

Теліш П.С.

Львівський національний університет імені Іван Франка,

м. Львів, Україна

pavlo.telish@lnu.edu.ua

Степан Рудницький, (03.12.1877, Перемишль – 03.11.1937, ур. Сандормох (Карелія) – визначний український географ, фундатор новітньої української географії і картографії, академік ВУАН, дійсний член НТШ. Його життєвому шляху та освітньо-науковій діяльності присвячено чимало досліджень (В. Бірчак, 1943; В. Панейко, 1943; М. Дольницький, 1962; М. Дністрянський, 2000; Ю. Зінько, 1995; Я. Івах, 1995; М. Мушинка, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1994; І. Ранця, 2002; І. Ровенчак, 1991, 2002; О. Шаблій, 1993, 1994, 2001, 2003, 2004, 2007; П. Штойко, 1992, 1997, 1998, 2000, 2006) [1]. Протягом 2017-2019 рр. у київському видавництві “Темпора” виходить друком видання (в 5-ти книгах) “Степан Рудницький (1877-1937). Історія. Геополітика. Географія”. Однак, навіть попри таку значну кількість досліджень деякі періоди діяльності С. Рудницького залишаються дослідженими недостатньо. Тому завданням цієї публікації є період навчання С. Рудницького в гімназіях Тернополя та Львова.

Характер і світогляд людини багато в чому формується під час навчання у середній школі. Наприкінці ХІХ ст. у Галичині до середніх шкіл належали гімназії, реальні школи та вчительські семінарії. До тогочасних гімназій діти зазвичай вступали у десятирічному віці, де навчалися 8 років. Гімназії готували учнів до вступу до університету. Навчання у гімназіях було доступне для середньо- і малозаможних родин, а “матуральний” іспит (іспит зрілості) давав право вступу до вищих шкіл усієї Австро-Угорщини.

Тогочасна Галичина, як провінція посідала останнє місце в імперії, де наприкінці 1880-их рр. діяли 26 польських гімназій, і лише одна українська – академічна гімназія у Львові [2]. Майже не було українських шкіл і на Тернопільщині, однак національно-культурне

життя українців не згасало. Хоча й нелегко було українським дітям потрапити на навчання до польської гімназії, однак невелика кількість українців там навчалась. У польських гімназіях майже не було українського національного виховання, а вивчення географії (як зрештою, й історії) обмежувалося лише галицьким регіоном. Одним із таких закладів була тогочасна Тернопільська гімназія, яку заснували єзуїти за підтримки домініканців ще 1820 р, де викладання до 1868 р. вели німецькою, і лише згодом, польською мовами. Слід зазначити що українську гімназію у Тернополі відкрили щойно у 1898 році.

У 1887 р. Степан Рудницький вступив до першого класу цієї гімназії. На той час, це була польська гімназія, де окремі предмети було дозволено викладати по-українськи. За даними тодішньої урядової статистики у 1887 р. у восьми класах Тернопільської гімназії навчалося 593 учні, понад 63% з яких рідною вважали польську, 18% – руську (українську), 21 учень – німецьку мову. Схожим був і розподіл учнів за віросповіданням: 208 римо-католиків, 111 греко-католиків, 193 іудеїв. Директором гімназії у ті часи працював учитель фізики й математики, відомий згодом український педагог, доктор філософії, Северин Дністрянський (1839-1899). Українські вчительські сили налічували ще декілька відомих згодом імен: професори Віктор Загайкевич, Андрій Чичкевич, Едвард Харкевич, о. д-р. Василь Копитчак. Слід зауважити що у цій гімназії німецьку мову, історію та географію викладав батько гімназиста-першокласника, професор Лев Рудницький (1851-1898) [3].

Як свідчать тодішні урядові джерела вступити до першого класу гімназії можна було, успішно здавши вступні іспити, які зазвичай відбувалися 15-16 липня. Навчальний рік розпочався 3 вересня і завершився 14 липня урочистими Богослужіннями. З 27 жовтня по 2 листопада навчання було перерване по причині епідемії віспи з метою дезінфекції шкільного будинку.

У першому класі тогочасної гімназії у Тернополі (господар класу помічник вчителя, викладач німецької мови, історії та географії українець Микола Матіяш) навчання відбувалося 30 годин на тиждень. Тут вивчали релігію (2 год. на тиждень), латинську мову (8 год.), німецьку (6 год.), польську (3 год.), руську (українську) (3 год.) мови, географію (3 год.) за підручником “Короткий нарис географії для шкільного вжитку К. Беноні та Л. Татомира, (1886), математику (3 год.),

натуральну історію (2 год.). З курсу географії вивчали вступні поняття з фізичної і математичної географії, описи поверхні землі залежно від природних умов, нарис політичної географії з детальнішим вивченням Європи та виконували картографічні вправи. Крім цього з не обов'язкових предметів окремі учні вивчали історію рідного краю, французьку мову, каліграфію, співи та гімнастику [3].

План науки у другому класі не дуже відрізнявся від попереднього року (див табл.), географія і історія далі вивчалися як один навчальний предмет. Однак, географію тут уже вивчали за підручником “Geografia powszechna” авторства Болеслава Барановського і Людвіка Дзедзіцького, виданим у Львові в 1883 р. План навчання географії охоплював теми з фізичної й політичної географії Азії та Африки, природну зональність і гідрографію Європи, фізичний і політичний опис країв Західної і Південної Європи. Проводилися також картографічні вправи. З курсу історії учні вивчали історію Стародавнього світу.

У літньому півріччі 2 класу також була перерва у навчанні, яка тривала майже місяць з 6 травня по 1 червня 1889 р. Вона була спричинена епідемією заразної хвороби очей в учнів молодших класів гімназії. З невідомих причин змінився також і господар класу. Ним став працювати вчитель латинської й німецької мов, поляк Станіслав Шарга [4].

Після закінчення другого класу гімназії Степан Рудницький продовжив навчання у IV гімназії Львова. Очевидно, це було спричинено переїздом на нове місце праці його батька, що часто траплялося в гімназіях австро-Угорщини.

IV гімназія Львова вважалася польською. У 1890 р. тут навчалася 638 учнів, 579 з яких рідною уважали польську, 56 руську (українську), 8 німецьку. Схожий розподіл був і за віросповіданням: 434 римокатолики, 56 греко-католиків, 5 вірмен та 143 юдеї.

Перший навчальний рік С. Рудницького у Львові розпочався 3 вересня 1889 р. урочистим Богослужінням. Гімназія з часу свого створення у 1876 році працювала у приміщенні оо. Бернардинів на вул. Валовій, та у приватній забудові на вул. Личаківській, 3, та 10. Однак вже наступного року гімназію було перенесено до новозбудовного приміщення у дільниці “На Байках” на тодішній

вул. Нікоровича (сучасна вул. Бібліотечна, 2).

Учителі IV гімназії були переважно поляками. Директором гімназії тривалий період (1885-1903) працював відомий педагог Валенти Козьол. Тут також працювали відомий згодом геолог, зоолог, палеонтолог Марян Ломніцкі, педагог Мечислав Ямброгевіч, о. д-р. Стніслав Вісьньовскі. Варто також зауважити що у цій гімназії цього ж року почав працювати і батько гімназиста-третьоклсника [5].

План навчання у львівській гімназії мало чим відрізнявся від того, що був обов'язковим у Тернополі, за винятком того, що у цій гімназії руська (українська) мова не була обов'язковим предметом. Тут її викладав Юліан Дольницький. Крім руської мови надобов'язковими предметами були також історія рідного краю, французька мова, співи, рисунок, каліграфія, стенографія, гімнастика.

Згідно з розпорядженням Міністра освіти і визнань від 15 вересня 1890 р. гімназії значну увагу повинні були приділяти фізичному розвитку учнів. На виконання цього розпорядження учні четвертої гімназії повинні були шість годин на тиждень займатися гімнастикою. Окрім цього весною і влітку по середах і суботах у післяобідні години відбувалися мандрівки учнів разом з учителями. Як свідчить шкільна хроніка 18 травня 1891 р. відбулася велика прогулянка учнів у різні частини околиць Львова. Через велику кількість учнів їх було розділено на окремі групи, які відвідали Погулянку, Винники, Голоско, Білогорщу, Зимну Воду, Брюховичі та Зубру. Згодом схожі мандрівки учнів почали відбуватися щороку [6].

Наприкінці 1894 н.р. у всіх середніх школах Галичини запроваджено однакову шкільну форму.

Дня 5 червня 1894 р. учні гімназії взяли участь в урочистому привітанні архикнязя Кароля Людвіка, який прибув до Львова на відкриття Крайової виставки. Урочистості відбувалися на вул. Академічній, де учні вітали високого гостя разом з учнями інших навчальних закладів Львова.

У 1894 р. у випускному класі відбулася небуденна подія. Гімназію відвідав особисто тодішній Цісар Австро-Угорщини Франц Йосиф. Як свідчить гімназійна хроніка у програму урочистої зустрічі монарха включили і коротку вітальну промову восьмикласника С. Рудницького [7].

Освіта й виховання С. Рудницького у гімназійний період постали одним з визначальних, науково-пізнавальних та культурно-освітніх чинників, які сприяли формуванню його як справжнього українського патріота, видатного вченого, основоположника української географії.

Список використаних джерел

1. Академік Степан Рудницький / за ред. проф. О. Шаблія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2007. 408 с.
2. Кукурудза С., Турчинська О. Шкільна географія в Галичині в часи Степана Рудницького // Педагогічна думка. Львів, 2008. № 1. С. 15–22.
3. Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Tarnopolu za rok szkolny 1888. Tarnopol: z drukarni Józefa Pawlowskiego, 1888. 102 s.
4. Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Tarnopolu za rok szkolny 1889. Tarnopol: z drukarni Józefa Pawlowskiego, 1889. 111 s.
5. Sprawozdanie dyrektora c.k. IV gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1890. Lwow: nakładem Funduszu naukowego, 1890. 123 s.
6. Sprawozdanie dyrektora c.k. IV gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1890. Lwow: nakładem Funduszu naukowego, 1891. 97 s.
7. Sprawozdanie dyrektora c.k. IV gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1890. Lwow: nakładem Funduszu naukowego, 1895. 115 s.